

дів до підвищення ефективності праці в банку. З цією метою ми проаналізували кредитну діяльність комерційних банків за факторними складовими, визначили вплив кредитних ризиків на діяльність КБ, що дало можливість виявити реальні проблеми ефективного управління діяльністю КБ та шляхи вирішення цих проблем у практичній реалізації.

Висновки. Виходячи з того, що на сучасному етапі розвитку банківської системи України вплив людського фактора на ефективність банківської установи є визначальним, то базовою філософією керівництва має стати принцип: головний капітал банку – це люди і тому їх праця має оцінюватися належним чином. Матеріальне стимулювання в усі часи було вагомим фактором підвищення ефективності праці. Для забезпечення успішної діяльності та процвітання банківської установи недостатньо мати висококваліфікованих працівників, необхідно організувати їх працю таким чином, щоб кожен з них прикладав максимум зусиль для досягнення найвищої ефективності праці. Тому продуктивність у комерційному банку є досить потужним інструментом підвищення ефективності праці. Поєднання раціоналізованої структури управління банківською установою та новітніх інформаційних технологій є основою ефективної діяльності комерційних банків і досягнення ними основної мети – максимізації прибутку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дробозина Л.А., Окунева Л.П., Андросова Л.Д. Финансы. Денежное обращение. Кредит – М.: Финансы, 1999. – 479 с.
2. Банковское дело. Учебник 2-е изд. / Под ред. В. И. Колесникова, Л. П. Кроливецкой. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 480 с.
3. Банковское право США / Пер. с англ. – М.: Прогресс, 2008. – 768 с.
4. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 (остання редакція від 16.10.2011)
5. Финанси: Навч. посіб. / В. С. Загорський, О. Д. Вовчак, І. Г. Благун, І. Р. Чуй. – 2-е вид., стер. – К.: Знання, 2008. – 247 с.
6. Основи банківської справи: Навч. посібник. / Прокопенко І. Ф., Ганін В. І., Соляр В. В., Маслов С. І. К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 410 с.

УДК 332.2: 338.432: 330.131.7

ОЦІНКА РИЗИКІВ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

*Кузьменко О.Б. – д.е.н., доцент, Чорноморський
державний університет ім. П. Могили*

Постановка проблеми. «Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави» [1]. Цей принцип закріплено у статті 14 Конституції України. Проте його порушення в аграрному виробництві не відповідає національним інтересам. Перш за все це пов'язано з процесами деградації земельних ресурсів. Найбільш поширеними є такі види деградації

ґрунтів (у відсотках від загальної площі сільськогосподарських угідь): втрати гумусу і поживних речовин – 43%, переущільнення – 39%, замулювання та утворення кірки – 38%, водна ерозія площинна – 17%, забруднення пестицидами та іншими органічними речовинами – 9,3%, важкими металами – 8%, засолення та підлуження – 4,1% [2].

Спостерігаються ознаки активізації небезпечних екзогенних геологічних процесів, таких, як зсуви (поширені на 0,35% площі території країни), підтоплення земель (13%) та карстоутворення [3].

Ці процеси прямо чи опосередковано приводять до погіршення якісних показників ґрунтів, втрати сільськогосподарськими угіддями характеристик головного засобу виробництва в сільському господарстві, а ступінь оцінки безпеки настання їх і є по суті ризиком у землекористуванні аграрних підприємств.

Стан вивченості проблеми. Дослідженням оцінки ризиків землекористування аграрних підприємств займаються відомі вчені – економісти: Бистряков І.К., Горлачук В.В., Добряк Д.І., Новаковський Л.Я., Третяк А.М. та інші. У той же час потребує доопрацювання теоретико – методичне положення у напрямі уточнення оцінки як ступеня ризиків, так і наслідків їх реалізації.

Результати досліджень. Ризики землекористування мають дві складові: екологічну (погіршення якісних показників ґрунтів) та економічну (втрата сільськогосподарськими угіддями характеристик головного засобу виробництва в сільському господарстві). Вочевидь, вони тісно пов'язані між собою. Екологічний ризик оцінюється показниками: зменшення вмісту гумусу і поживних речовин, глибиною профілю ґрунту, порушенням структури, забрудненням хімічними, радіоактивними речовинами, вірусами, патогенною мікрофлорою, гельмінтами тощо. Економічний ризик, як наслідок екологічного, проявляється у зменшенні урожайності сільськогосподарських культур, зниженні якості продукції і, відповідно, ціни на неї.

Оцінка ризику на підставі положення «витрати - вигода» [4] не повністю враховує вимоги екологобезпечного землекористування, у результаті чого земельні ресурси інтенсивного втрачають свою родючість.

Аналіз проблем у землекористуванні свідчить про необхідність урахування невизначеності, конфліктності та породжуваного ними ризику під час прийняття рішень суб'єктів господарювання в аграрному виробництві. Невизначеність пов'язана з природними процесами і явищами (температура, кількість опадів, природні явища, які будь-яким чином погіршують якісний стан земельних ресурсів); антропогенними (негативний вплив техніки, недотримання науково-обґрунтованих сівозмін, незбалансоване внесення мінеральних добрив, пестицидів, аварії з викидами хімічних, радіоактивних речовин, тощо) та комбінованими (кислотні дощі, пилові бурі, тектонічні явища, викликані антропогенною діяльністю). Окремі з явищ і процесів розвиваються поступово, а деякі непередбачено, раптово і швидко. Передбачити та оцінити імовірність їх настання і масштаби і є завданням оцінки ризику.

Головною конфліктною ситуацією в ринкових умовах є протиріччя між економічними інтересами землевласників і землекористувачів та дотриманням системи науково-обґрунтованого землекористування.

Оцінка екологічної складової ризику землекористування в багатьох дослідженнях визначена як: імовірність виникнення небезпечних подій, що може

привести до порушення оптимальних параметрів екологічних і соціальних функцій землекористування [5]; імовірність настання негативного результату в процесі використання землі [6]. Проте, імовірність дає неповну оцінку ризику землекористування. Головними кількісними показниками, які оцінюють ступінь негативного впливу на земельні ресурси, є величина небезпечного фактора і площа його дії. Малашук О.Г. зробила ранжування ступенів ризику залежно від кількості небезпечних явищ на площі, питомої площі розповсюдження небезпечних процесів, рівня забрудненості ґрунтів за чітко визначеними діапазонами по кожному показнику [6]. Це дозволило чітко та ясно визначити градацію ризиків за п'ятьма рівнями: низький, середній, високий, критичний і катастрофічний ступені ризику. Проте, факторів ризику велика кількість і кожен з них має свої гранично допустимі концентрації, діапазони, одиниці вимірювання. Особливо яскраво це проявляється по забруднюючих речовинах ґрунту, де їх велика кількість, і для кожної доводиться встановлювати свої діапазони ступенів ризику. Це створює певні незручності в практичному використанні оцінки ризиків і вимагає комплексного підходу.

ВУданій роботі запропоновано в якості комплексного критерію оцінки наслідків негативного впливу на земельні ресурси прийняти їх екологічний стан, який визначає масштаб змін (деградація та втрата характеристик цільового призначення земельних ресурсів), що знижує ефективність, обмежує або виключає їх сільськогосподарське землекористування (табл. 1) [7].

Таблиця 1 - Типи екологічного стану земельних ресурсів у сільськогосподарському землекористуванні і категорії небезпек

Категорії небезпеки	Екологічний стан земельних ресурсів	Основні характеристики екологічного стану земельних ресурсів
I	Природний	Негативний вплив на ґрунти відсутній або не перевищує фонових рівнів. Усі процеси природно збалансовані
II	Рівноважний	Швидкість відновлювальних процесів дорівнює темпу порушення якісних характеристик ґрунтів. Баланс поживних речовин і гумусу нульовий або позитивний.
III	Кризовий	Деструктивні порушення перевищують швидкість відновлювальних процесів. Погіршення якісних характеристик ґрунтів обмежує їх сільськогосподарське використання.
IV	Критичний	Інтенсивна деградація і руйнування ґрунтів. Якісні характеристики наближуються до граничних значень поза межами яких втрачаються природні типологічні властивості.
V	Катастрофічний	Деградація ґрунтів набуває незворотнього характеру (втрата придатності земель до їх основного цільового призначення), що призводить до втрати їх господарської та екологічної цінності.

Рівень припустимості ризику землекористування залежить як від імовірності настання небезпечних факторів, так і від величини їх впливу, тобто наслідків для екологічного стану земельних ресурсів. Цілком зрозуміло, що імовірність припустимого ризику землекористування зворотно – пропорційна величині цих наслідків. Щоб забезпечити ефективний інструмент для апроксимації припустимого та неприпустимого рівнів ризику, у даній роботі застосована методика Желібо Є.П.,

Заверухи Н.М. та Зацарного В.В. [8], заснована на матриці ризиків, що використовується в теорії безпеки життєдіяльності. Установивши буквено-цифрову систему оцінки ризику землекористування для кожної категорії небезпеки екологічного стану земельних ресурсів (табл. 1) та кожного рівня імовірності, можна класифікувати та оцінити ризик за ступенем припустимості (табл.2, 3).

Таблиця 2 - Матриця оцінки ризиків землекористування

Рівні ймовірності небезпечних явищ і процесів	Категорії небезпеки				
	V	IV	III	II	I
A – часто	5A	4A	3A	2A	1A
B – ймовірно	5B	4B	3B	2B	1B
C – можливо	5C	4C	3C	2C	1C
D – рідко	5D	4D	3D	2D	1D
E – практично неможливо	5E	4E	3E	2E	1E

Таблиця 3 - Індекс ризику небезпеки землекористування

Класифікація ризику	Оцінка ризику
5A, 5B, 5C, 5D, 4A, 4B, 4C, 3A, 3B, 2A	Неприпустимий (надмірний)
5E, 4D, 3C, 2B	Гранично допустимий (небажаний)
4E, 3D, 2C, 1A, 1B	Припустимий з перевіркою (прийнятій)
3E, 2D, 2E, 1C, 1D, 1E	Припустимий без перевірки (знехтуваний)

Економічну складову ризику землекористування оцінюємо за відомою в теорії ризику формулою [9], як добуток імовірності на збиток від реалізації небезпечних явищ і процесів:

$$R = p * B_3, \quad (1)$$

де: p – імовірність настання небезпечних явищ і процесів у землекористуванні;

B_3 - розмір збитків при реалізації небезпечних явищ і процесів у землекористуванні.

Причому, розмір збитків у даній роботі запропоновано встановлювати на підставі показників, що визначаються при агрохімічній паспортизації з використанням методичних підходів, в основі яких є визначення вартості еквівалентної кількості відновлення в ґрунті рухомих форм елементів живлення рослин, органічної речовини ґрунту, вартості недоотриманого урожаю, а також величину збитків, зумовлених погіршенням продуктивних властивостей ґрунтів, що відображено зниженням балу їх еколого-агрохімічної оцінки [10].

Залежно від розміру збитків аграрних підприємств економічні ризики поділяються на допустимі, критичні і катастрофічні.

Таким чином, удосконалення оцінки ступеня ризику землекористування має стати одним із елементів організаційно-екологічної системи підвищення раціональності землекористування і його економічної ефективності.

Висновки та пропозиції. Активізація процесів деградації земельних ресурсів потребує розвитку теоретико-методичних положень оцінки ризику землекористування аграрних підприємств. Ризики землекористування мають дві складові: екологічну та економічну. Оцінку екологічної складової запропоновано про-

водити на підставі матриці ризиків, що об'єднує рівні імовірність настання небезпечних явищ та їх наслідки для екологічного стану земельних ресурсів, що дозволяє визначити ризик за ступенем припустимості. Оцінку економічної складової обґрунтовано визначати як добуток імовірності на збиток від реалізації небезпечних явищ і процесів землекористування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Зубець М. Наші чорноземи – неоціненне надбання природи / М. Зубець, С. Балюк, Б. Носко // *Голос України*. – 2009. - №59 (4559). – 2 квітня. – С. 18 – 19.
3. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки України: Доповідна записка. – К.: МНС України, НАН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mns.gov.ua/annual_report.pdf_2011
4. Дорогунцов С.І. Оцінка земельно – ресурсного потенціалу України і проблеми забезпечення його ефективного використання / С.І. Дорогунцов, О.С. Новаторов, Т.С. Ніколаєнко. – К.: Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, 1999. – 82 с.
5. Євсюков Т.О. Концептуальні засади безпечного землекористування / Т.О. Євсюков, А.Г. Мартин. – *Земельний кадастр*. – 2010. - №1. – С. 26 – 29.
6. Малащук О.Г. Ризики землекористування та критерії їх оцінки / О.Г. Малащук. – *Аграрний вісник Причорномор'я*.- 2011.- Вип.57.- С.45 – 63.
7. Кузьменко О.Б. Теоретичні основи визначення деструктивних явищ у землекористуванні / О.Б. Кузьменко // *Вісник Дніпропетровського університету. Науковий журнал. Серія «Економіка»*. Вип 6 (4). – Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ. – 2012. - №10 / 1. – Т.20. – С. 140 – 145.
8. Желібо Є.П. Безпека життєдіяльності: Навч. посіб. / Є.П. Желібо, Н.М. Заверуха, В.В. Зацарний; за ред. Є.П. Желібо. 6-е вид. – К.:Каравела, 2008. – 344 с.
9. Вітлінський В.В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: Навч. – метод. посібник для самост. вивч. дисц./ В.В. Вітлінський, П.І. Верченко. – К.: КНЕУ, 2000. – 292 с.
10. 109. Кузьменко О.Б. Розвиток організаційного-економічного забезпечення страхування якісного стану земельних ділянок / О.Б. Кузьменко // *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. – Полтава: Вид-во ПДАА, 2011. - №1. – С.112 – 116.
11. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки України: Доповідна записка. – К.: МНС України, НАН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mns.gov.ua/annual_report.pdf_2011